

Mieczysław Smoleń

ROSJA I ZACHÓD WOBEK GRUZJI W LATACH 1992–2008 – ZARYS PROBLEMU

Konflikt rosyjsko-gruziński z sierpnia 2008 roku z Abchazją i Osetią Południową w tle spowodował wzrost zainteresowania tym regionem światowych centrów politycznych i informacyjnych. Konflikt ten był (i jest) wynikiem rozbieżności celów polityki Federacji Rosyjskiej i Gruzji na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw, a konkretnie, w tym przypadku, na obszarze Kaukazu Południowego. Należy dodać, że jednym (ale istotnym) z następstw tego zatargu było wystąpienie Gruzji z WNP.

Stosunki dyplomatyczne między Rosją a Gruzją zostały ustanowione 1 lipca 1992 roku, w przeciwieństwie jednak do innych państw regionu kontakty te nie były regulowane zbyt bogatą bazą traktatową, chociaż Gruzja do roku 2008 była członkiem WNP¹. Najważniejszym wydarzeniem w stosunkach rosyjsko-gruzińskich była „rewolucja róż” z 2003 roku. Do tej pory Rosja popierała prezydenta Eduarda Szewardnadze, jednak po jego ustąpieniu ze stanowiska podjęła dialog z nowymi władzami gruzińskimi. W grudniu 2003 roku wizytowała Moskwę pełniąca obowiązki prezydenta Gruzji Nino Burdżanadze, a w dniach 10–11 lutego 2004 roku stolicę Federacji Rosyjskiej odwiedził nowo wybrany prezydent Micheil Saakaszwili. Obie strony podkreślały, że należy dążyć do jak najlepszej i jak najściślejszej współpracy między obu krajami². Już wówczas jednak między obu państwami istniało wiele kwestii spornych, jak np. sprawa wiz rosyjskich dla obywateli Gruzji (2001 r.), którą Moskwa wiązała z obecnością bojowników czeczeńskich w wąwozie Pankissi. Rzecznik rosyjskiego MSZ wprost stwierdził, że istnieje związek między wizami dla Gruzinów a oczyszczeniem wąwozu z Czeczenów³. Zresztą spraw konfliktowych między obu państwami było więcej, i w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, i później. Doszły do tego naj-

¹ Gruzja. Dwustronnyje dokumenty. Sprawozdanie informacyjne. Cyt. za: www.mid.ru, s. 1 (07.02.2007). Zob. także: K. Wańczyk, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Regionu Morza Kaspijskiego w latach 1999–2004*, Toruń 2007, s. 79–80.

² K. Wańczyk, *Polityka...*, s. 80–81.

³ *Ibidem*, s. 81.

pierw problemy z Adżarią (choć tę kwestię udało się rozwiązać w 2004 roku dzięki mediacji rosyjskiej), a przede wszystkim z Abchazją i Osetią Południową.

Początek konfliktu gruzińsko-abchaskiego sięga 1990 roku, kiedy Rada Najwyższa Abchazji przyjęła deklarację o niezależności, a następnie, w 1992 roku, anulowała podstawy prawne włączenia Abchazji w obszar Gruzji. W odpowiedzi, w sierpniu 1992 roku, wojska gruzińskie wkroczyły do Suchumi i walki toczyły się do następnego roku, kiedy w lipcu 1993 roku przy pośrednictwie prezydenta FR Borysa Jelcyna podpisano porozumienie o zawieszeniu broni. Zapoczątkowało ono serię spotkań przywódców obu stron, podczas których ustalono strefę zdemilitaryzowaną między Gruzją a Abchazją i zgodzono się na obecność w strefie sił pokojowych ONZ. Nie zakończyło to jednak konfliktu, jako że ze względu na różnice stanowisk stron w kwestii statusu Abchazji w ramach Gruzji i powrotu uchodźców gruzińskich do Abchazji doszło do zahamowania procesu pokojowego⁴. Ponownie nastąpiły starcia zbrojne, w których siły abchaskie były wspomagane sprzętem oraz ochotnikami przez Rosję. Będąc w trudnej sytuacji, Gruzja pod naciskiem Rosji zdecydowała się podpisać w maju 1994 roku w Moskwie porozumienie, w rezultacie którego wojska rosyjskie zostały rozmieszczone wzdłuż rzeki Inguri, a także usadowiono je w bazie Gudauta na terytorium Abchazji⁵. Zostało to poprzedzone decyzją Rady Głównej Państw WNP z listopada 2003 roku, która udzieliła Rosji mandatu na sprawowanie w regionie – jak to ujęto – „misji pokojowej do czasu, kiedy jedna ze stron ogłosi zakończenie konfliktu”⁶. Taka sytuacja trwała w zasadzie do lata 2008 roku.

Podobnie przedstawiała się sytuacja z Osetią Południową. Konflikt w Osetii także rozpoczął się w 1990 roku, kiedy w odpowiedzi na proklamowanie Południowo-osetyńskiej Radzieckiej Republiki Demokratycznej, która miała wejść w skład Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, władze Gruzji wprowadziły tam stan wyjątkowy, co wkrótce doprowadziło do starć zbrojnych wojsk gruzińskich z miejscowymi „partyzantami”. Dnia 9 stycznia 1992 roku, a więc wkrótce po rozpadzie ZSRR, w Południowej Osetii przeprowadzono referendum, w którym opowiedziano się za niepodległością tego obszaru, a następnie miejscowy parlament zwrócił się do Moskwy z prośbą o włączenie go do Federacji Rosyjskiej⁷. W tej sytuacji ówczesny prezydent Gruzji Szewardnadze zgodził się na mediację Rosji, czego rezultatem było podpisanie w czerwcu 1992 roku porozumienia w Dagomysie, na mocy którego w rejonie konfliktu ulokowano trzy narodowe bataliony wojska – gruziński, południowoosetyjski i rosyjski⁸. Ale i tym razem, mimo zaangażowania się w proces pokojowy KBWE, nie udało się rozwiązać problemu i taki stan rzeczy, podobnie jak

⁴ *Ibidem*, s. 117; Zob. także: W. Górecki, *Abchazja* [w:] Prace OSW nr 9, s. 1–12; oraz W. Materski, *Gruzja*, Warszawa 2000, s. 257–258 i 266.

⁵ K. Wańczyk, *Polityka...*, s. 118.

⁶ *O problemie i sroka ispolzowanija kontigienta Woorużionnych Sił Rossii w sostawie Kollektiwnych sił po poddierżaniju mira w zonie gruzinsko-abchaskogo konflikta*. Cyt. za: www.mid.ru, s. 1 (11.08.2003).

⁷ K. Wańczyk, *Polityka...*, s. 116.

⁸ W. Materski, *Gruzja...*, s. 256–257.

w przypadku Abchazji, trwał do 8 sierpnia 2008 roku, kiedy Gruzja rozpoczęła działania zbrojne na terenie Osetii Południowej.

Jedną z najbardziej konfliktogennych kwestii między Federacją Rosyjską a Gruzją była i jest sprawa surowców energetycznych. Gruzja posiada niewielkie zasoby tych kopalin i stąd do pewnego czasu była niemal całkowicie uzależniona od ich dostaw z Rosji. A ta, jak w innych podobnych sytuacjach, w zasadzie już od 1990 roku wykorzystywała je jako narzędzie nacisku na rząd w Tbilisi. Najbardziej kryzysowa sytuacja powstała zimą 1999 roku, kiedy Rosjanie całkowicie odcięli dostawy gazu Gruzinom i tylko dzięki pomocy finansowej USA mogli przetrwać zimę, kupując gaz z innego źródła. W następnych latach Rosja, podając różne powody, wielokrotnie wywierała presję na Gruzję, odcinając im dostawy tego paliwa. Jednym z głównych powodów tych działań miało być rzekomo niejawne wspieranie przez Tbilisi czeceńskich partyzantów i aktywny udział Gruzji w organizacji GUUAM (Organizacja na rzecz Demokracji i Rozwoju, w składzie: Gruzja, Ukraina, Uzbekistan, Azerbejdżan, Mołdawia – zob. poniżej) mającej stanowić przeciwwagę rosyjskich wpływów na obszarze WNP⁹. Ponadto Gruzja zgłaszała aspiracje do członkostwa w NATO, a także była zwolennikiem budowy ropociągu BTC (Baku–Tbilisi–Ceyhan) od Morza Kaspijskiego przez Azerbejdżan, Gruzję i dalej do Turcji, stanowiącego alternatywę dla rurociągów rosyjskich, co godziło w pozycję Rosji jako głównego dostawcy ropy naftowej z basenu Morza Kaspijskiego¹⁰. Pierwsza dostawa tego surowca do Turcji nastąpiła w 2006 roku. Inną inwestycją łączącą Azerbejdżan i Gruzję z Turcją, która omija terytorium Rosji, jest gazociąg BTE (Baku–Tbilisi–Erzurum) oddany do użytku w 2007 roku¹¹. Te i inne podobne inwestycje w rejonie Morza Kaspijskiego realizowane z pomocą państw zachodnich, w tym USA i Wielkiej Brytanii, sprawiają, że Federacja Rosyjska straciła wiele ze swojego monopolu na wydobycie i eksport ropy naftowej i gazu ziemnego z tego obszaru.

Przyczyn wszelkich problemów wewnątrzgruzińskich, jak i konfliktów w stosunkach gruzińsko-rosyjskich, jakie pojawiły się w latach dziewięćdziesiątych XX wieku i które w istocie trwają do dzisiaj, należy upatrywać, jak już po części wspomniano, w rozwoju i utrwalaniu się imperialnych ambicji Moskwy także, a może przede wszystkim, w stosunku do Zakaukazia. Tymczasem Gruzja, która jeszcze w czasach ZSRR cieszyła się większymi przywilejami niż inne republiki związkowe, stara się całkowicie uwolnić od wpływów rosyjskich głównie pod hasłem „obrony demokracji i integralności terytorialnej państwa”, szukając sojuszników na Zachodzie. Nie miejsce tu na to, by zajmować się rozwojem i oceną stopnia demokratyzacji stosunków społecznych i politycznych w tym kraju, ale – co należy podkreślić – jest to kwestia, która w swoim czasie była często podnoszona zarówno przez gruzińskie elity rzą-

⁹ O.N. Barabanow, *Politika SSZA w Centralnoj Azii i Zakawkazie* [w:] *Jużnyj flang SNG. Centralnaja Azia-Kaspij-Kawkaz: Wozmożnosti i wyzowy dla Rossii*, M.M. Narinskij, A.W. Małygin (red.), MGIMO MID Rossii; INO-Centr. – M., Logos, 2003, s. 9.

¹⁰ R.L. Larsson, *Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier*, [b.m.] III, 2006, s. 228.

¹¹ *Ibidem*, s. 180.

dzące, jak i przez ich zachodnich sojuszników, zwłaszcza Stany Zjednoczone, przy wszystkich możliwych okazjach. Ale też, co należy przyznać, po rozpadzie ZSRR cały Kaukaz Południowy znalazł się w trudnej sytuacji gospodarczej i politycznej, stąd Rosja, próbując zapobiec przenikaniu wpływów zachodnich do tego regionu, sama starała się w nim umocnić. Jednocześnie nowo powstające państwa regionu miały świadomość, że Rosja, znajdując się na etapie organizowania własnych struktur państwowych, nie będzie zdolna przeszkodzić byłym republikom radzieckim w budowaniu własnej państwowości. Jednocześnie wśród Gruzinów pojawiło się przekonanie o nieprzyjaznej wobec ich kraju polityce rosyjskiej podsycającej separatyzm abchaski i południowoosetyjski. W tej sytuacji, jak również ze względu na problemy z Rosją w sferze surowców energetycznych, władze gruzińskie zdecydowały zwrócić się do Zachodu o wsparcie polityczne (a także, co oczywiste, finansowe) oraz o pomoc i doradztwo w budowaniu demokracji w swym kraju. Nie było to trudne, ponieważ Stany Zjednoczone i niektóre kraje zachodnie były i są zainteresowane basenem Morza Kaspijskiego jako bogatego w wysokiej jakości złoża ropy naftowej i gazu ziemnego. Stąd Gruzja położona w jego sąsiedztwie, przez której terytorium przebiegają ważne linie przesyłowe z tego rejonu, była (i jest) na tyle ważnym krajem, by nie skorzystać z jej oferty i zainstalować tam swoją obecność.

Gruzja była jedną z ostatnich republik byłego ZSRR, którą ze względu na niestabilną sytuację wewnętrzną Stany Zjednoczone uznały za państwo suwerenne. Ale też rozpad ZSRR i powstawanie na jego gruzach niezależnych państw przypadł na okres prezydenckiej kampanii wyborczej w USA, dlatego nie miały one jeszcze wypracowanych scenariuszy działania w odniesieniu do tego obszaru świata¹². Właściwie pierwszym takim aktem prowadzącym w tym kierunku było przygotowanie w kwietniu 1992 roku przez administrację waszyngtońską projektu „pomocy prawnej” dla tych państw, zatwierdzonego przez Kongres 30 października tego roku, a więc na krótko przed wyborem Billa Clintona na prezydenta USA¹³. Objęcie urzędu prezydenckiego przez Clintona otworzyło nowy etap w polityce Stanów Zjednoczonych wobec państw – byłych republik radzieckich, polityce, której głównym celem było zacieśnianie stosunków z krajami WNP, wspieranie zachodzących tam procesów demokratyzacyjnych i w rezultacie osłabianie w nich wpływów Rosji. Administracja Clintona obiecała także pomoc w rozwiązywaniu konfliktów na spornych terytoriach, czego wyrazem było powołanie w sierpniu 1993 roku specjalnego koordynatora do spraw rozwiązywania takich konfliktów w krajach byłego ZSRR¹⁴. Dało to początek długofalowemu kursowi w polityce USA wobec krajów WNP obliczonemu na wzmacnianie ich niezależności od Rosji.

Wracając jednak na Zakaukazie – w połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku do amerykańskiej polityki wobec tego regionu doszły nowe elementy: coraz większego znaczenia zaczął nabierać w jej przypadku czynnik surowców energetycznych. Gra o dostęp do kaspijskiej ropy i jej transport stały się jednym z priorytetowych celów

¹² O.N. Barabanow, *Politika...*, s. 1–2.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

polityki Stanów Zjednoczonych na tym obszarze. Aby jednak nawet pośrednia kontrola nad istniejącymi, budowanymi czy planowanymi zakaukaskimi liniami przesyłowymi była możliwa, Waszyngton musiał podjąć jakieś kroki, aby „osłonić” swoje interesy w regionie, to jest, między innymi, bliżej zainteresować się napiętymi stosunkami azersko-ormiańskimi na tle Górnego Karabachu, a przede wszystkim zwrócić większą uwagę na zewnętrzną i wewnętrzną sytuację Gruzji. Wzmocnienie wpływów amerykańskich na Zakaukaziu, a zwłaszcza w Gruzji, kojarzy się głównie z objęciem w tym kraju urzędu prezydenta przez Eduarda Szewardnadze. Ten gruzińskiego pochodzenia był minister spraw zagranicznych ZSRR (do grudnia 1990 roku) nawiązał w swoim czasie wiele kontaktów z amerykańskimi elitami politycznymi, „biznesowymi” (finansowymi), a także wojskowymi. Stąd już za jego prezydentury, na każdym etapie konfliktu z Abchazją i Osetią Południową, Stany Zjednoczone publicznie wyrażały swoje poparcie dla Gruzji. Wtedy też wystosowano pierwsze zaproszenia dla amerykańskich specjalistów wojskowych w celu, jak to ujęto, „szkolenia kadr wojskowych Republiki Gruzji”¹⁵. „Kwestia gruzińska” stała się istotnym czynnikiem polityki zagranicznej USA, na tyle że w kuluarach Kongresu powstała nawet grupa lobbująca na jej rzecz pod wymowną nazwą „Przyjaciele Gruzji”¹⁶.

Niemalym osiągnięciem dyplomacji amerykańskiej było nakłonienie w 1997 roku rządów kilku państw, tj. Gruzji, Ukrainy, Azerbejdżanu i Mołdawii do zrzeszenia się w Organizację na rzecz Demokracji i Rozwoju (GUAM) stanowiącej poważne wyzwanie dla rosyjskich interesów na obszarze WNP¹⁷. Po szczycie NATO w Waszyngtonie, w kwietniu 1999 roku, do organizacji przystąpił także Uzbekistan, co rozszerzyło skrót nazwy na GUUAM. Początkowo celem tej organizacji były wspólne działania na rzecz rozwoju infrastruktury energetycznej, tzn. budowy ropociągów i gazociągów w strefie Morza Kaspijskiego przebiegających przez terytoria tych krajów, a z czasem doszły do tego jeszcze kwestie o charakterze wojskowym. Przejawiło się to w planach tworzenia wspólnych wojskowych kontyngentów pokojowych i lokowania ich na terenach, gdzie występowały silne separatyzmy narodowe. USA popierały te inicjatywy, zwłaszcza że wiązało się to z możliwością utworzenia amerykańskich baz wojskowych na terenie Zakaukazia. W związku z tym ważnym krokiem Waszyngtonu była decyzja ogłoszona w 1999 roku o włączeniu „południowego skrzydła WNP” do strefy działalności Centralnej Grupy Sił Zbrojnych USA (CENTCOM), której głównym terenem aktywności wojskowej był Bliski Wschód¹⁸. Dzięki temu pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku Amerykanie uzyskali możliwość wpływania na niektóre decyzje z zakresu stosunków dwustronnych tych państw, między innymi z Federacją Rosyjską. Takim przykładem może być wycofanie się Gruzji w październiku 1999 roku po „konsultacjach” z USA z umowy z Rosją, w której Tbilisi zgodziło się na

¹⁵ O.N. Barabanow, *Politika...*, s. 6–7.

¹⁶ *Ibidem*, s. 6.

¹⁷ *Ibidem*, s. 9.

¹⁸ M. Adyin, *New Geopolitics of Central Asia and the Caucasus. Causes of Instability and Predicament*, „Turkistan Newsletter” 2000, vol. 7, s. 1–2.

przepuszczenie przez swoje terytorium rosyjskich pograniczników w ramach akcji antyterrorystycznej przeciwko bojownikom czeczeńskim¹⁹.

Zmianę sytuacji przyniosło objęcie urzędu prezydenta Federacji Rosyjskiej przez Władimira Putina. Po objęciu urzędu w marcu 2000 roku Putin za jeden z priorytetów swojej polityki wobec tzw. „bliskiej zagranicy” uznał integrację krajów WNP wokół Rosji. Aktywne działania Moskwy w tym obszarze sprawiły, że niektóre z państw członkowskich GUUAM przestały trzymać się kurczowo proamerykańskiego kursu, czego przykładem może być wystąpienie z tej organizacji Uzbekistanu²⁰. Jednak pozostali członkowie, może z wyjątkiem Armenii, jeszcze bardziej usztywnili swoje stanowisko wobec Rosji. Przede wszystkim Gruzja, która uzyskiwała w tym względzie silne wsparcie Waszyngtonu, co z kolei pogorszyło jej – i tak nie najlepsze przecież – relacje z Moskwą.

Zacieśnienie stosunków gruzińsko-amerykańskich było częścią ogólnej polityki Waszyngtonu wobec krajów basenu Morza Kaspijskiego. Amerykanie zainteresowani byli przede wszystkim potencjałem energetycznym regionu, a co za tym idzie, tworzeniem swoich baz wojskowych na Zakaukaziu, w tym na terenie Gruzji, jak również w Azji Środkowej. Wojskowa obecność Stanów Zjednoczonych na południowym skrzydle WNP zaczęła być odczytywana przez obserwatorów jako zmiana geopolitycznego układu sił w regionie, co wywołało wiele dyskusji w Rosji. Z jednej strony w Moskwie mówiono o korzyściach płynących z tego faktu, zakładając, że w razie akcji zbrojnych lub terrorystycznych fundamentalistów islamskich w danym rejonie pierwsze uderzenie przyjmą na siebie Amerykanie, a z drugiej wskazywano na zagrożenie rosyjskich interesów politycznych, gospodarczych i wojskowych w tych krajach – członkach WNP. Odnosnie do Gruzji umocnienie obecności politycznej i wojskowej USA w tym kraju nastąpiło po „rewolucji róż”, kiedy prezydentem został wykształcony na Zachodzie Micheil Saakaszwili, który zacieśnił również stosunki z Izraelem pozostającym w szczególnych relacjach ze Stanami Zjednoczonymi.

Ważnym kierunkiem polityki zagranicznej Gruzji było podjęcie starań o członkostwo w Pakcie Północnoatlantyckim. Zresztą, co należy podkreślić, za Amerykanami również i NATO była zainteresowana Kaukazem Południowym jako ważnym obszarem naftowo-gazowym i tranzytowym do Turcji (członka NATO) i krajów zachodnich. W interesie zarówno USA, jak i NATO leżało podjęcie współpracy republik zakaukaskich z Paktem. Zresztą Stany Zjednoczone często podnosiły tę kwestię, głosząc, że Kaukaz Południowy powinien być kolejnym etapem poszerzania Paktu Północnoatlantyckiego²¹. Pierwsze kontakty Gruzji z Paktem Północnoatlantyckim nastąpiły już w 1992 roku, kiedy stała się ona członkiem Północnoatlantyckiej Rady Współpracy (NACC). W marcu 1994 roku Gruzja przystąpiła do programu „Partnerstwo dla Pokoju”, wkrótce potem nawiązała współpracę z NATO w zakresie edukacji wojskowej, w wyniku czego gruzińscy eksperci wojskowi odbyli wiele szkoleń

¹⁹ O.N. Barabanow, *Politika...*, s. 9.

²⁰ *Ibidem*, s. 9–10.

²¹ A. Mielkumian, *NATO na Jużnom Kawkazie*, [b.m.], 2008, s. 69.

prowadzonych przez NATO we Włoszech i w Niemczech²². W 1996 roku Gruzja przedstawiła pierwszy Program Indywidualnego Partnerstwa Euroatlantyckiego, rok później została członkiem Rady Partnerstwa Euroatlantyckiego (EAPC), a w marcu 1999 roku przystąpiła do Procesu Planowania i Oceny (PARP) realizowanego w ramach programu Partnerstwa dla Pokoju, co między innymi miało pomóc w utrzymaniu pokoju w jej granicach²³. Jak się okazało – z miernym skutkiem. Jak widać z tego, zresztą niepełnego, zestawienia faktów odnoszących się do relacji Gruzja–NATO, w latach dziewięćdziesiątych XX wieku były to kontakty dość intensywne, aczkolwiek mało efektywne. Niewiele zmieniło się pod tym względem także w obecnym dziesięcioleciu. Wprawdzie od 2001 roku konsultacje polityczne między Gruzją a NATO odbywają się dość regularnie, to jednak nie wniosły wiele do procesu przybliżania Gruzji do Paktu.

Dla potwierdzenia powyższej konstatacji wystarczy przedstawić listę najważniejszych inicjatyw i faktów z pierwszych lat bieżącego wieku. W dniach 11–23 czerwca 2002 roku w gruzińskim Poti odbyły się nadzorowane przez NATO „międzynarodowe” ćwiczenia wojskowe pod kryptonimem *Cooperative Partner 2001*. Zostały one powtórzone w następnym roku w dniach 17–28 czerwca w Tbilisi pod kryptonimem *Cooperative Best Effort 2002*. We wrześniu 2003 roku w Tbilisi miały zaś miejsce zakrojone na szeroką skalę ćwiczenia wojskowo-medyczne pod nazwą *Med-Care-Rescuer-03*²⁴. Uwzględniając ówczesne realia, można z dużą dozą prawdopodobieństwa stwierdzić, iż zostały one zorganizowane głównie po to, by dać lepsze wyobrażenie dowództwu NATO o stanie uzbrojenia i wyszkolenia wojskowego sił państw zakaukaskich, w tym przede wszystkim Gruzji.

Inną, ważną płaszczyzną relacji Gruzja–NATO była oczywiście sfera polityki. Już w czerwcu 2002 roku Gruzja została zaproszona do współpracy z natowską Agencją ds. Zaopatrzenia i Eksploatacji (NAMSA), a we wrześniu grupa gruzińskich polityków odbyła szkolenie, które dotyczyło procesu integracyjnego Gruzji z NATO. Podczas szczytu NATO w Pradze, który odbył się w dniach 21–22 listopada 2002 roku, Gruzja oficjalnie zadeklarowała zamiar przystąpienia do NATO oraz wyraziła zainteresowanie uczestnictwem w nowym Indywidualnym Planie Działania na rzecz Partnerstwa²⁵. Dnia 28 grudnia 2002 roku Gruzja zaakceptowała Program Euroatlantyckiej Integracji, który obejmował pięć głównych sekcji: politykę, gospodarkę, siły zbrojne, finanse, system prawny i bezpieczeństwo. Program ten, który co pewien czas był korygowany, stanowił podstawę dalszych konsultacji gruzińsko-natowskich w marcu 2003 i kwietniu 2004 roku w Brukseli. Podczas tego ostatniego spotkania prezydent Saakaszwili przedstawił Sekretarzowi Generalnemu NATO (był nim wówczas Jaap de Hoop Scheffer) zmodyfikowany Indywidualny Plan Partnerstwa dla Gruzji, który omawiano w Kwaterze Głównej NATO w Brukseli 7 czerwca, a następnie na szczycie NATO w Stambule w dniach 28–29 czerwca tego samego, 2004

²² Cyt. za: <http://www.mfa.gov.ge/index.php.lang> (17.09.2008).

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

roku²⁶. Podczas tego szczytu Gruzja, Azerbejdżan i Uzbekistan oficjalnie przyłączyły się do Indywidualnego Planu Działania na rzecz Partnerstwa, a kierownictwo Paktu uznało regiony Kaukazu Południowego i Azji Środkowej za strategicznie ważne dla NATO²⁷. W sierpniu Gruzja zgłosiła swój akces do planu szefostwu NATO, które wyraziło swoją akceptację 29 października 2004 roku. W ten sposób można powiedzieć, iż Gruzja „osiągnęła kolejny poziom”, który zbliżał ją do euroatlantyckiej integracji. Na początku 2005 roku prezydent Saakaszwili powołał specjalną komisję do kontrolowania wprowadzania tego planu w życie. Dla porządku można jeszcze dodać, że 14 lutego 2005 roku porozumienie o współpracy w ramach programu Partnerstwo dla Pokoju między Gruzją a NATO „uprawomocniło się” oraz że w grudniu tego samego roku Gruzja i Armenia podpisały Indywidualny Program Partnerstwa z NATO (IPAP)²⁸. W następnym okresie relacje Gruzja–NATO nie były już tak intensywne, chociaż – jak się pisze w niektórych opracowaniach – „od 2005 roku regularnie prowadzone są rozmowy podsumowujące stosunki Gruzji i NATO, w których Gruzja jawnie wyraża chęć przystąpienia do Paktu, przechodząc na poziom »Intensywnego Dialogu« (ID)”²⁹. Można to uznać za eufemizm, który ma pokryć brak realnych postępów w przybliżaniu Gruzji do NATO.

Jak więc z powyższego zestawienia zdarzeń widać, mimo pewnych postępów integracja Gruzji z NATO postępuje bardzo opornie. Oczywiście główną przeszkodą w tym procesie jest Rosja, która nie chce dopuścić do rozszerzenia się NATO na Zakaukazię. Z kolei dla NATO poważną przeszkodę stanowiły stacjonujące w Gruzji wojska rosyjskie, które zgodnie z porozumieniem z października 1993 roku między Tbilisi a Moskwą miały opuścić swoje bazy do lipca 2001 roku. Z wielu jednak względów kilka rosyjskich baz wojskowych pozostało w Gruzji niemal do połowy bieżącej dekady³⁰. A żelazną zasadą NATO było i jest nieprzyjmowanie w swój skład krajów, na których terytorium stacjonują obce wojska. Inną przeszkodą były konflikty narodowościowe w Gruzji, które przybierały różne formy, w tym postać starć zbrojnych. Po wydarzeniach z sierpnia 2008 roku zarówno NATO, jak i USA przyjęły pozycję wyczekującą, mając świadomość, że Federacja Rosyjska dysponuje znacznym potencjałem politycznym, gospodarczym i wojskowym, by – przynajmniej w najbliższych latach – nie dopuścić do przystąpienia Gruzji do Paktu Północnoatlantyckiego.

Gruzja jest tym krajem, w którym wojskowy aspekt budowania i umacniania niepodległości odgrywał (i odgrywa) ważną rolę, chociaż jednocześnie jednym z głównych czynników wpływających na wojskowo-polityczną sytuację w tym kraju, jak zresztą na całym Zakaukaziu, jest kwestia integracji europejskiej. Podejmowane przez Tbilisi działania w tym kierunku stwarzały (i stwarzają) nadzieję na wprowa-

²⁶ Cyt. za: <http://www.mfa.gov.ge/index.php.lang> (17.09.2008).

²⁷ S. Grigorian, *Buduszczeje Jużnogo Kawkaza w swietlie nowych gieopoliticeskich pierieraspriedielenij*, s. 110. Cyt. za: <http://www.lfpr.lt/uploads/File no. 19, Grygorian -ru, PDF> (10.09.2008).

²⁸ *Ibidem*, s. 111–112.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Otwiet` zamiestitiela gieneralnogo predstavitiela MID Rossii B.N. Malachowa na woprosy ITAR-TASS o rossijskich wojennych bazach w Gruzii*. Cyt. za: www.mid.ru (15.01.2004), s. 1–2.

dzenie Gruzji do europejskich struktur bezpieczeństwa oraz wykorzystanie doświadczeń państw Unii Europejskiej w celu rozwoju i umacniania demokracji w kraju.

Stosunki pomiędzy Gruzją a Unią Europejską zostały nawiązane w 1992 roku i początkowo rola Brukseli ograniczała się tylko do krytyki tych wszystkich poczynań innych państw, które zagrażały jej niepodległości, jak i bezpieczeństwu całego regionu Południowego Kaukazu. Zważywszy jednak na perspektywę rozszerzania się Unii na Wschód oraz dążenie Turcji do integracji z jej strukturami, ważnym aspektem polityki unijnej stało się unormowanie stosunków z państwami sąsiadującymi z Turcją, trapiionymi konfliktami wewnętrznymi. Należała do nich przede wszystkim Gruzja. Powstały specjalne fundusze unijne mające wspomagać te państwa, jak na przykład program TRACECA. Jego celem była, jak pisze jeden z autorów:

„(...) budowa infrastruktury transportowej i stymulacja odpowiednich rozwiązań prawnych intensyfikujących współpracę gospodarczą i wymianę handlową na dawnym jedwabnym szlaku (czyli na osi Wschód–Zachód), co sprzyjać powinno rozwojowi, otwarciu i stabilizacji regionów dotkniętych konfliktami”³¹.

Ponadto, co należy podkreślić, Unii Europejskiej zależy na dobrych, wzajemnych stosunkach z Gruzją, głównie ze względu na to, iż jest ona ważnym krajem tranzytowym surowców energetycznych z rejonu Morza Kaspijskiego, ale także wynika to z generalnej zasady polityki unijnej rozpowszechniania unijnych wzorców społecznych i kulturowych w świecie. Po rozszerzeniu się Unii Europejskiej w 2004 roku na kraje Europy Środkowo-Wschodniej państwa Kaukazu Południowego, tj. Gruzja, Armenia i Azerbejdżan, a także Ukraina i Mołdawia znalazły się w grupie państw, które zgłosiły zamiar zacieśnienia współpracy z Unią Europejską.

Stosunki bilateralne Gruzji z Unią Europejską formalnie reguluje Układ o Partnerstwie i Współpracy (PCA), który wszedł w życie 1 lipca 1999 roku. Układ, który oparty jest na wspólnych wartościach, takich jak respektowanie zasad demokracji i praw człowieka, określa ramy w obszarze współpracy gospodarczej, inwestycjach, handlu, kulturze i w szeroko traktowanej sferze politycznej. Unijne instytucje działające w ramach Układu o Partnerstwie i Współpracy regularnie starają się monitorować proces wcielania w życie przez władze gruzińskie postanowień Układu. Kontakty Gruzji z Unią Europejską, jak również z USA i NATO, zacieśniły się po „rewolucji róż” z 2003 roku, która przyniosła nową administrację w tym kraju, bardziej skłoną do podjęcia reform politycznych i gospodarczych. Istotnym czynnikiem działającym na korzyść relacji gruzińsko-unijnych jest włączenie Gruzji do Europejskiej Polityki Sąsiedztwa (ENP), o czym mówi tzw. Raport Krajowy z 2 marca 2005 roku odnoszący się do reform politycznych i ekonomicznych³². Raport ten wskazał obszary, w których obustronna współpraca winna być kontynuowana i umacniana. W kontekście ENP Unia Europejska w porozumieniu z Gruzją sporządziła Plan Działania Europej-

³¹ K. Strachota, *Konflikty zbrojne na obszarze postradzieckim. Stan obecny, perspektywy uregulowania. Konsekwencje*, Prace OSW, Warszawa 2003, s. 11.

³² Commission Staff Working Paper European Neighbourhood Policy. Country Report. Georgia, Commission of the European communities, Brussels 2005.

skiej Polityki Sąsiedztwa (ENP AP). Plan został wprowadzony w życie 14 listopada 2006 roku na okres pięciu lat, a jego celem jest wykonywanie postanowień Układu o Partnerstwie i Współpracy UE i Gruzji w obszarze współpracy ekonomicznej i politycznej oraz wprowadzanie unijnych standardów i norm w obszarze ustawodawstwa gruzińskiego³³.

Główne obszary współpracy unijno-gruzińskiej, co jednocześnie ukazuje priorytety polityki UE wobec Gruzji, zostały określone w Opracowaniu Strategii Krajowej na lata 2007–2013, które nakierowane jest m.in. na usprawnianie funkcjonowania administracji rządowej, podnoszenie kultury prawnej, prawa człowieka, rozwój instytucji demokratycznych, zwalczanie ubóstwa, przeciwdziałanie konfliktom narodowościowym oraz na pomoc ofiarom takich konfliktów. Odnośnie do tej ostatniej kwestii Unia Europejska przeznaczyła 6 mln euro dla osób, które ucierpiały podczas konfliktu w Osetii Południowej i w innych częściach Gruzji³⁴. Ważną płaszczyznę współpracy tworzy też opracowany wspólnie z politykami gruzińskimi Narodowy Program Indykacyjny (NIP) przyjęty na lata 2007–2010³⁵. W ramach tego programu do końca 2010 roku Gruzja ma otrzymać z UE na potrzeby reform gospodarczych w sumie 120 mln euro oraz dodatkowo inne korzyści, jak np. wiele programów tematycznych, takich jak Europejska Inicjatywa na rzecz Demokracji i Praw Człowieka.

Mówiąc o pomocy finansowej, należy dopowiedzieć, że w pierwszych latach niepodległości Gruzji Unia Europejska wspierała ją, udzielając przede wszystkim pomocy humanitarnej i żywnościowej. Z końcem lat dziewięćdziesiątych minionego wieku zakres unijnej pomocy finansowej rozszerzał się na inne dziedziny, w tym bezpośrednio na gruzińskie rolnictwo i ogrodnictwo. W latach 2002–2003 w ramach unijnego Programu Pomocy Technicznej dla Wspólnoty Niepodległych Państw Gruzja otrzymała „zapomóg” w wysokości 14 mln euro³⁶. Program skoncentrowany był na wspieraniu instytucji i reform w sektorze administracji publicznej, jak również na łagodzeniu społecznych konsekwencji wdrażanych reform, w tym także programu restrukturyzacji opieki zdrowotnej.

Pomoc Unii Europejskiej dla Gruzji w dziedzinie wprowadzania standardów demokratycznych, a także wsparcia finansowego, przyczyniła się do znacznego awansu tego kraju zarówno w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym. W układzie wewnętrznym Gruzja osiągnęła zauważalne postępy, np. w walce z korupcją, inwestycjach, finansach publicznych czy w modernizacji sił zbrojnych. Pomimo restrykcji nałożonych na nią przez Rosję w 2006 roku w zakresie wymiany handlowej oraz podniesienia cen na dostarczaną energię, Gruzja zanotowała w 2008 roku prawie 9-procentowy wzrost gospodarczy w porównaniu do roku 2004³⁷. W aspekcie zewnętr-

³³ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Gruzji. Cyt. za: <http://www.mfa.gov.ge/> (17.09.2008).

³⁴ European Neighbourhood and Partnership Instrument. Georgia. Country Strategy Paper 2007–2013, European Commission [b.d. i b.m.].

³⁵ European Neighbourhood and Partnership Instrument. Georgia. National Indicative Programme 2007–2010 [b.d. i b.m.].

³⁶ M. Leonard, Ch. Grant, *Georgia and the UE: Can Europe's Neighbourhood Policy Deliver?*, Policy Brief, October 2005, Center for European Reform.

³⁷ Cyt. za: <http://ec.europa.eu/europeaid/worldwide/eidhr/index-en.htm> (17.09.2008).

nym natomiast już sam fakt zainteresowania się Gruzją i jej problemami państw zachodnich jest swoistym rodzajem awansu tego kraju na forum międzynarodowym, kraju, który – w co należy wierzyć – będzie konsekwentnie dążył do dalszej demokratyzacji stosunków wewnętrznych, rozwoju gospodarczego oraz, co ważne, do prowadzenia polityki pokojowej zarówno w wymiarze lokalnym, jak i przekraczającym granice regionu.